

מוסדות מקור חיים

בראשות הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ שליט"א

לרפואת הרב אברהם אבא בן בריינדל חנה

"הלא על כי אין אלוהי בקרבי מצאוני הרעות האלה" - היכן אלוהים היה בשואה?

הרב שרון אהרנרייך

בילדותי ובנעורתי, כנכד לניצולי שואה, הסתופפתי בצילם של אודים מוצלים מאש. סבתא אסתר ז"ל, שעברה את מחנה ההשמדה האושוויץ וסבא שמואל ז"ל, שעבר את מסעות המוות. לסבא שמואל הייתה אחות, רבקה, שניצלה מניסיון של מנגלה והגיעה לארץ ולסבתא אסתר היה אח ושמו חיים, שניצל, עלה לארץ והתיישב במושבה יוקנעם. סבי וסבתי היו אנשים מאמינים, שלמרות השואה האיומה שעברו המשיכו לדבוק במסורת אבותם. כשבגרתי ועמדתי על דעתי, סבתא אסתר, לעיתים, הייתה מעלה בפניי את תהיותיה על ה' - כיצד עשה זוועות אלו לעמו, אך זה לא ערער את אמונתה בו. דוד חיים לעומתה עזב את החיים הדתיים בעקבות השואה. המפגשים עם דוד חיים אצל סבתא, היו תמיד מלאי עניין וחיות. לדוד חיים היו עיניים תכולות ומאירות כמו לסבתא, עם חיוך שווה לב. הוא היה נהנה להתווכח איתי בהיותי נער על נושאים של אמונה ויהדות. הוויכוחים היו מלאי להט, אבל תמיד הרגשתי שיותר משדוד חיים רוצה להתנגח, הוא דווקא מחפש את הקשר, את ההזדמנות לעסוק בתורה וגם עם בדרך של התנצחות עימה.

לימים החליט דוד חיים לכתוב ספר על אודות אשר קרהו במהלך שנות השואה. באחד המקומות בספר הוא כתב שלנוכח הזוועות שראה ברור לו שאלוהים לא היה בשואה. בעקבות "דברי כפירה" אלו, דודי טוביה - הבן של סבתא אסתר שנהיה חרדי, לא הסכים לדבר עם דוד חיים ונוצרה איבה ונתק בניהם.

אני כבחור צעיר עמדתי מול הסיטואציה ולא ידעתי את נפשי. מחד גיסא, כיצד ניתן להסכים עם דברי כפירה כביכול? ומאידך גיסא, מי אני שאשפוט את דוד חיים שעבר את השואה הנוראה?

בעודי מהרהר בדברים מצאתי פתרונים בפרשת השבוע. הרי הסיפור המשפחתי שלי מתואר מילה במילה בתורתנו הקדושה.

הקב"ה מתאר מציאות עתידית שהוא יכעס על עם ישראל ויסתיר פניו מהם וימצאוהו רעות רבות וצרות: "וְהָיָה אִפְּי בִּיּוֹם הַהוּא וְעֵצְבִיתִים וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם וְהָיָה לְאֹכֶל וּמִצָּאָהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת" מיד אחר כך מתאר ה' את מה שיאמר העם אל מול הצרות האלו: "וְאָמַר בְּיוֹם הַהוּא הֲלֹא עַל כִּי אֵין אֱ-לֹהֵי בְּקֶרְבִּי מִצָּאוֹנִי הָרָעוֹת הָאֵלֶּה". התגובה הטבעית של העם אל מול הצרות הפוקדות אותו היא שהן קורות בגלל שאלוהים לא נמצא.

אלא שכאן עולה השאלה, האם התורה מתארת אמירה שלילית, כחלק מחטאו של העם, שהתורה מבקרת אותה? או שמא יש כאן תיאור של דבר חיובי או לפחות לגיטימי?

נראה שבשאלה זו נחלקו פרשני המקרא. הספורנו רואה באמירה זו דבר שלילי: "בשביל שסילק שכינתו מתוכנו היו אלה לנו, ובחשבם זה לא יפנו להתפלל ולא לשוב בתשובה". הספורנו מבין את דברי העם כמי שאומרים "עזב אלוהים את הארץ" ולכן אין טעם להתפלל אליו, לחזור בתשובה ולעבודו.

לעומתו כותב הרמב"ן על הפסוק: "אבל הוא הרהור וחרטה שיתחרטו על מעלם ויכירו כי אשמים הם".

מוסדות מקור חיים

בראשות הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ שליט"א

הרמב"ן רואה באמירה שהצרות נגרמות בגלל חוסר המצאות של אלוקים, אמירה נכונה, המבטאת חזרה בתשובה. בעקבות הצרות העם יבין שהצרות לא הגיעו אליהם במקרה אלא מכוח הסתלקותו של אלוקים בעקבות מעשיהם הרעים.

על פירושו של הרמב"ן ניתן לשאול: מדוע אם כן הדבר נאמר בלשון של הסתלקות אלוקים ולא בלשון הפוכה שאלוקים עשה להם את הרע כעונש על מעשיהם הרעים?

נראה שלפי הרמב"ן התורה באה ללמדנו תפיסה עמוקה בייחס אל הרע בעולם, תפיסה שדווקא העם הפשוט חש אותה באופן אינטואיטיבי. העם העומד מול זוועות איומות המגיעות אליו, אינו יכול להאמין שאלוקים שהוא תכלית הטוב יכול לעשות דברים כאלה. אלו בוודאי מעשה שטן ולא מעשה אלוקים. ואכן אלוקים מסכים עם תפיסה זו ולכן הוא מתאר את עשיית הרע באופן של הסתרת פנים. הרע בעולם הוא מציאות של העדר טוב ובמילים אחרות - העדר אלוקים. כאשר אלוקים מסתיר את פניו כוחות הרוע יכולים לפעול באין מפריע.

האמירה של דוד חיים שאלוקים לא היה בשואה נושאת בשורשה אמונה פנימית בטובו של אלוקים. כאדם שעמד מול הזוועות הנוראות של השואה הוא, בצדק לא יכול היה לראות קשר בין מעשה שטן זה לאלוקים. ואכן באמת אלוקים לא היה שם. הוא הסתיר את פניו ובכך אפשר לכוחות הרוע לפעול בעולמו.

וכפי שבעולם הכללי כך גם באדם הפרטי. כשאלוקים נוכח בתוכנו, כשיש לנו הארת פנים, אז אנו מלאים ברצון לטוב ובעשיית טוב. כאשר האדם מתרחק מבוראו, מצלם אלוקים שבו, אזי יש מקום לכוחות האפלים שבנפש לעשות את פעולתם.

בשבת מיוחדת זו, שבת שובה, לפני יום הכיפורים, כל בקשתנו היא שיאר ה' פניו אלינו. מבקשים אנו מה' "ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך". וממילא נחתם לחיים טובים – "כי עמך מקור חיים, באורך נראה אור."

מצרף מילים שכתבתי, שעוסקים במציאת אלוקים בהארת פנים.

מי אֶמַר שֵׁיִשׁ אֱלֹקִים

וְאֵז הַבִּטָּחִי לְתוֹךְ עֵינָיו הַגְּדוּלוֹת, הָעֲמֻקּוֹת	יְהוּדִי נִגַּשׁ אֵלַי וְשָׁאַל: מִי אֶמַר שֵׁיִשׁ אֱלֹקִים
וְעֵבְרִיתִי	וְאֵנִי בְּקֶרְבִי נִמְלֵאתִי שְׁחֹק וְחֵיידִךְ עַל שְׁפָתִי
אֶתָּה אֶמְרָתִי	מִי אֶמַר?
אֲנִי רוֹאֶה זֹאת בְּתוֹךְ עֵינֶיךָ	וְהִרֵי הוּא חֵי וּמִפְעָם בְּתוֹךְ לִבִּי
וְהַבְטָנוּ זֶה לְתוֹךְ עֵינָיו נֶשֶׁל זֶה	בְּגוֹפִי בְּדָמִי בְּנִפְשִׁי בְּרוּחִי בְּנִשְׁמָתִי
וְהֵינּוּ מִקְבְּלֵי דִין מִן דִּין וְאֶמְרִין	בְּתַפְלָתִי
אֶ-דְּכִי צָבָאוֹת	כָּל עֲצָמוֹתֵי תַאמְרָנָה אֶ-דְּכִי
מִלֵּאִי כָּל אֶרְעָא זִיו יְקָרָה	וּכְכֹל שְׂיִדְעָתִיו יוֹתֵר – הֵייתִיו
	הִרֵי זֶה כְּלָשָׁאֵל מִי אֶמַר שְׂאֵבִי קָיָם